

УДК 330.41.1

О.І. ПАЛЬЧУК

Київський національний університет технологій і дизайну

**ГЛОБАЛЬНА ЕКОНОМІЧНА КРИЗА. УРОКИ ДЛЯ ДЕРЖАВНОГО
РЕГУЛЮВАННЯ**

Роботу присвячено глобальній економічній кризі, причинам її виникнення, наслідкам та можливостям уникнення подальших кризових явищ у майбутньому. Автором аналізується роль окремих країн у виникненні кризи, проблеми виходу з кризи країн, що розвиваються та країн з перехідною економікою. Досліджено принципи державного регулювання, виявлено недоліки та надано рекомендації щодо покращення ролі держави в сучасному світі.

Ключові слова: глобалізація, глобальна економічна криза, державне регулювання, кризові явища, фінансові ринки, стратегія держави.

Сьогодні політичний та економічний стан в світі кидає нові виклики. Мова йде перш за все про фінансово-економічну кризу, що призвела до різкого збільшення рівня безробіття, погіршення життя населення та змін регіональних дисбалансів. Світова фінансова криза підняла на поверхню всі економічні проблеми нашої країни. Часто, політики та державні діячі проблеми економіки списують на глобальну світову кризу, проте, така позиція є абсолютно неприйнятною. Не можна пояснювати економічні труднощі лише негативною дією ззовні, адже всі ці проблеми є прорахунками внутрішньої господарської та зовнішньоекономічної політики держави. Проблеми української економіки не можуть бути списані на глобальну кризу. Варто замислитися не лише над вразливістю економіки до зовнішніх загроз, але й над переглядом принципів регулювання як на національному так і на глобальному рівнях.

Об'єкти та методи дослідження

Проблеми глобальної економічної кризи досліджувалися багатьма вченими. Так, більшість сучасних економістів давали свою оцінку кризовим явищам, що вплинули на усю світову спільноту. Е. Тофлер та Дж. Стігліц аналізували причини та наслідки глобальної економічної кризи, Дж. Малган розглядав мистецтво державної стратегії. Відомі українські вчені: А. Гальчинський, Ю. Пахомов, С. Сіденко, В. Геєць, Я. Жаліло висвітлювали специфіку кризових явищ нашої країни та проблеми виникнення кризи. В той же час, на нашу думку, проблеми державного регулювання в кризових умовах країн, що розвиваються та країн з перехідною економікою висвітлені недостатньо.

Постановка завдання

Метою даної статті є аналіз сучасної глобальної економічної кризи, причин її виникнення та наслідків. Автором розглянуто державне регулювання економіки та запропоновано ряд змін з метою уникнення подальших глобальних криз.

Результати та їх обговорення

З розгортанням кризи світова спільнота замислилась над проблемою вдосконалення регулюючих механізмів в економіці. Багато економістів допускають можливість змін в капіталістичному світотворенні [1]. Окрім ліберальної моделі, допускаються інші, на зразок державного капіталізму, в яких на державу покладається більша регулююча роль.

Глобальна економічна криза сучасності є найгіршою з часів Великої депресії. Ця криза почалася з фінансового сектору США та інших промислово розвинутих країн та охопила увесь світ. Сучасна криза довела повну неспроможність фінансових ринків самотужки регулювати глобальну фінансову систему. Держави витратили величезні ресурси на спасіння підприємств, що в результаті лягли на плечі рядових громадян платників податків. Помилки економістів та неспроможність саморегулюючого ринкового механізму встановлювати рівновагу призвели до серйозного економічного спаду та зниження рівня життя населення. Варто відзначити, що циклічність розвитку є характерною рисою сучасної економіки. Останніми роками спостерігається значне зростання фінансових послуг в структурі економіки. Велика частка сектору фінансових послуг в структурі ВВП держави має викликати занепокоєння урядових осіб, що зацікавлені в довгостроковому стабільному зростанні економіки. Слід пам'ятати, що сучасна криза розпочалася саме з фінансового сектору.

Міжнародна спільнота повинна серйозно замислитися над причинами, що лежать в основі сучасної кризи. Наразі, ми говоримо про продовольчу, енергетичну, екологічну та боргову кризу з якими стикнулося суспільство протягом останніх років. Окрім того, розвинені країни не можуть дозволити собі ігнорувати основні проблеми сучасного світу: бідність та нерівномірність розподілу доходів. Національні системи, де присутній високий рівень нерівності, створюють проблеми не лише соціальної та політичної стабільності, але й економічної, оскільки призводять до зростання боргу окремих господарств та держави в цілому. Багато вчених звертають увагу також на те, що злиття банків та компаній збільшує ризик створення інституцій занадто великих для банкрутства, що й стало однією з причин сучасної кризи та зробило глобальну економіку більш вразливою для подальших криз. В результаті лібералізації ринків капіталу та фінансових ринків, країни стали більш сприятливі до ризиків, що полегшило розповсюдження кризи по всьому світу.

Фінансові ринки характеризуються недосконалістю фінансової інформації, неефективні та потребують державного втручання. Недосконалість інформаційного забезпечення призводить до того, що починають діяти зовнішні фактори. Окрім того існує сильна взаємозалежність фінансових установ. Так, кредит в одному банку часто використовується як внесок в іншому і цей внесок може бути забезпеченням кредиту в третьому банку. Окрім того, важливим напрямком банківської діяльності є надання позик один одному. Тому неспроможність одного або декількох банків повернути позику може призвести до ряду банківських крахів.

Іншим важливим моментом є необхідність зміни існуючої моделі зростання, яка відбувається за рахунок надмірної експлуатації природних ресурсів. Ми повинні залишити Землю придатною для життя подальших поколінь. Так, для забезпечення зростання за умов збереження природних ресурсів доведеться змінити поведінку споживачів та виробників. Необхідно здійснювати інвестиції в нові технології. Для країн, що розвиваються, збільшення видатків на такі вкладення повністю будуть виправдані тими перевагами, які отримає світ в цілому. Ці видатки повинні фінансуватися промислово розвиненими країнами або спеціально створеними фондами в обмін на певні зобов'язання країн, що розвиваються. Дуже гостро проблеми забруднення довкілля постали зі стрімким зростанням споживання в глобальному масштабі та зростанням економіки країн. Наразі розвинені країни найбільше забруднюють

навколишнє середовище, проте незабаром їх місце можуть посісти країни, що розвиваються. Зміна клімату та екологія є глобальними проблемами, що зачіпають суспільство всіх країн. Окрім того, спроба глобального регулювання екологічної проблеми може слугувати засобом виходу з глобальної економічної з кризи. Досі дуже мало зусиль було зроблено для регулювання поточної кризи в глобальному масштабі. Майже всі країни, включаючи країни Єврозони намагалися оздоровлювати національну економіку самостійно, не зважаючи на сусідів. Проте така політика, як правило, не є ефективною, а лише призводить до зростання державних видатків та боргів. Більше того, причини, що лежать в основі кризи лише поглиблюються. В розвинених країнах координація на макроекономічному рівні допомагає уникнути ризиків виживання за рахунок сусідів, збільшуючи експорт за рахунок скорочення імпорту або за рахунок збільшення кредитування національних компаній, в той час як така підтримка для фірм інших країн є недоступною. Всі подібні заходи захисту національної економіки дуже негативно відображаються в глобальному масштабі.

Як правило субсидії та державні гарантії можуть дозволити собі лише розвинені країни, в той час, як країни, що розвиваються, виявляються найбільш непристосованими до кризових явищ, що призводить до поглиблення нерівномірності розподілу доходів в глобальному масштабі. Загалом, країни, що розвиваються, сильніше залежать від зовнішнього світу та більше схильні до впливу зовнішніх факторів, в той же час, їх схильність до проведення антициклічної політики менша ніж у розвинених країн.

Схеми та операції, що проводились на фінансових ринках призвели до сильного розшарування суспільства, а збої у функціонуванні економіки, викликані фінансовими операціями нанесли особливо важкий удар по найменш захищених учасниках глобального ринку - бідних та найменш освічених верствах населення. Мотивація на фінансових ринках як на рівні організацій так і на рівні окремих осіб часто не співпадає з суспільною вигодою. Сучасна криза виявила велику кількість диспропорцій, що особливо сильно впливають на ринки країн, що розвиваються, адже вони не в змозі витратити таку кількість грошових коштів на стабілізацію економіки як розвинені країни. Окрім того, нові економічні неоліберальні теорії, що поклали великі надії на механізми саморегулювання ринку, не брали до уваги недосконалість ринків та значний вплив зовнішніх факторів. Неадекватне регулювання та покладання великих надій на ринкові саморегульовані механізми значною мірою сприяли поглибленню кризи. І, хоча, вина кризи повністю покладається на фінансові ринки, розплачуватися доводиться звичайним громадянам, пенсіонерам та робітникам, які безпосередньо не брали участі в ризикованих операціях.

Забезпечення глобальної фінансової стабільності є одним з основних пріоритетів глобальної економіки. В глобальному світі, збій функціонування навіть економіки однієї держави призводить до значних дестабілізацій світової економіки. Сучасна криза виявила ефект лавини, коли неспроможність США впоратися зі стабілізацією на власному фінансовому ринку призвела до значних потрясінь в усьому світі. В Україні, важливою умовою ефективного функціонування економіки є також довіра до банківських установ. Так, більшість людей довіряють свій фінансовий капітал банку, сподіваючись отримати його пізніше з очікуваним прибутком, проте за умов постійного невиконання подібних обіцянок, втрати капіталів, довіра до банків та фінансових інституцій загалом втрачається, що

призводить до серйозних наслідків у вигляді відтоку капіталів з економіки та подорожчання позик для компаній реального сектору. Окрім того, для звичайного громадянина досить важко зрозуміти реальний стан речей, адже фінансовий стан банків приховується не лише банками, а й державою. Державне регулювання може і повинно відігравати ключову роль в становленні довіри до фінансових установ.

До поглиблення кризи призводить також відтік коштів за кордон. Необхідно розробити та впровадити таку державну політику, яка б сприяла поверненню коштів у вітчизняну економіку та враховувала б нові аспекти економічного розвитку, заснованого на глобальній конкуренції. Відтік грошових ресурсів, що спостерігається на сьогодні, призводить до фінансування економік приймання капіталу, як правило офшорних країн, та значних втрат для економік країн - донорів. Перш за все, варто відзначити скорочення бази оподаткування та внутрішніх інвестицій. Відбувається знекровлення економіки, адже кровоносною системою економіки є саме грошові кошти за відсутності яких розвиток неможливий. Окрім того, у більшості представників бізнесу, що мають зарубіжні активи, формується психологія офшорної аристократії, що не розглядає національну економіку як місце для подальшого життя, а лише як сировинну базу для збагачення. Сім'ї таких бізнесменів зорієнтовані на проживання в багатих розвинених країнах, а діти навчаються в відомих зарубіжних університетах [2].

Для ефективного функціонування ринків потрібно звернути увагу на їх прозорість та існування конкуренції. Багато вчених сучасну кризу називають кризою інформації. Фінансовий сектор продемонстрував свої можливості вдалого маніпулювання інформацією, в тому числі звітністю. За умов асиметричності інформації неможливо дати точну оцінку не лише надійності акцій та облігацій, а й діяльності компанії в цілому. Тому регулювання має бути направлене й на забезпечення принципів транспарентності. Звісно, в більшості країн, за різних причин у керівництва компаній існує зацікавленість у приховуванні правдивої інформації фінансової звітності, що призводить до проблем однакового доступу усіх учасників ринку до інформації. За умов непрозорості неможливим є ефективний розподіл ресурсів, що сприяє їх використанню задля власної вигоди.

В Україні інформація про надання кредитів з метою стабілізації ситуації в фінансовому секторі прихована та незрозуміла, принципи відбору суб'єктів економічної діяльності, яким надається допомога непрозорі, що призводить до значних зловживань на ринку. Недоліки корпоративного управління майже в усіх країнах визнаються всіма економістами та державними діячами, проте жодних засобів не приймається. Великі банки, що є занадто великими для банкрутства та банкрутство яких може значно вплинути на економічну діяльність усіх суб'єктів, часто поводять себе надто ризиковано, адже розуміють, що отримують державну допомогу у першу чергу. Варто також зазначити, що існують проблеми встановлення нормативів достатності капіталу. За умов спаду економіки банки стикаються з проблемою недостатності резервів для покриття ризиків за виданими кредитами. Банківський капітал скорочується, а банки постають перед проблемою пошуку додаткових коштів або скороченні кредитування і, як правило, вибирають останнє, що призводить до обвалу кредитного ринку та поглиблення економічного спаду. Зважаючи на це, необхідний контроль та постійний перегляд нормативів. Безсумнівно, останнім часом, банки почали займатися надто ризикованою діяльністю. Позиковий капітал фінансових інституцій значною мірою перебільшував їх власний, що призвело до

високих ризиків діяльності. Нереалістичні очікування дохідності та надприбутки є типовими для ситуації напруженого ринку, що спостерігалася перед кризою. Над дохід можливий лише за умов відсутності конкуренції або прийняття на себе величезних ризиків. Тому надприбутки у фінансовому секторі повинні прослідковуватися. Якщо має місце відсутність конкуренції необхідно застосовувати антимонопольні заходи, якщо прийняття на себе величезних ризиків - вони повинні бути заборонені регулюючими органами. Варто обмежити фінансовим установам за наявності у них державних гарантій будь-яку діяльність, що може призвести до значних ризиків.

Адаптація до ризиків може призвести до дискримінації країн, що розвиваються та сприяти нестабільності. Згідно до Базельської угоди короткострокове кредитування розглядається як менш ризиковане порівняно з довгостроковим, а надання кредитів країнам, що розвиваються, навіть тим, що мають достатньо стабільну економіку вважається більш ризикованим, тому вони переважно отримують короткострокові кредити.

Останніми роками, дуже часто порушувалися нормативи користування кредитними картками. Причиною цього була також недоброякісна конкуренція, що дозволяла отримувати надприбутки та призвела до надмірної заборгованості. За умов банкрутства домогосподарств, кредитори часто звертаються за допомогою до посередників-колекторів, які використовують нерегульовані та часто незаконні способи повернення кредитів. В деяких країнах вводяться заходи для упередження подібної поведінки фінансових інституцій, так, наприклад, договори, укладені на невігідних для споживачів умовах, визнаються недійсними. Проте, навіть за звичайних умов кредитування, деякі продукти можуть виявитися надризикованими для звичайного споживача, тому важливим є правильна оцінка адекватності та надійності фінансових продуктів.

Ринки, регулюючі органи та інвестори створили типові моделі оцінки ризиків, проте вони переоцінили можливості диверсифікації ризиків, недооцінили проблеми інформаційної асиметрії та стадної поведінки інвесторів.

Джерелом постійної стурбованості світової спільноти щодо глобальної фінансової системи є офшорні центри. В цьому ракурсі ухилення від податків є далеко не єдиним питанням. Існують проблеми відмивання коштів, пов'язаних з наркоторгівлею; секретних банківських рахунків, що приховують гроші корумпованих диктаторів. Але навіть за умов виявлення таких коштів, деякі країни відмовляються їх повернути. Так, наприклад, організація «Tax Justice Network» зазначала, що США та Великобританія приховують такі рахунки, прикриваючись банківською таємницею.

Регулювання ринків тісно пов'язано з політичними процесами, що відбуваються в державі. Помилки в державній політиці призводять до помилок у регулюванні. Часто, особливо в країнах, що розвиваються, на політичний процес значний вплив здійснюють приватні фірми, що роблять внески на підтримку певних кандидатів або здійснюють інші форми лобіювання. За умов постійного переміщення осіб між приватним сектором та державною службою, створюються значні преференційні умови, адекватність та цілеспрямованість державного регулювання ставиться під сумнів. Процес регулювання повинен бути влаштований таким чином, щоб перешкоджати впливу зацікавлених фінансових структур на нього [3].

Оскільки фінансовий ринок став глобальним, він, наразі, потребує глобального регулювання. Неefективне регулювання в одній країні моментально відображається на ринку в цілому. При цьому відповідальність все ще лежить на національних інституціях. І хоча в різних країнах склалися різні моделі регулювання. На думку автора, та частина фінансового ринку, що має міжнародний характер, має регулюватися міжнародними фінансовими інституціями. Окрім того, міжнародні інституції повинні представляти інтереси усіх країн світу, включаючи країни, що розвиваються та найменш розвинені, проте, саме їх інтереси найменш враховані. Сучасні системи регулювання фінансових ринків були розроблені за недостатньої участі країн, що розвиваються та країн з перехідною економікою та за умов значного впливу зацікавлених фінансових інституцій.

Гарно функціонуючий фінансовий ринок це набагато більше ніж просто правильне регулювання. Важливу роль у забезпеченні доступу до фінансів відіграє фінансова політика, довгострокове інвестування. Навіть політика поза межами фінансового сектору має значний вплив на фінансовий сектор. Так, наявність конкуренції, якість корпоративного управління, законодавство, ефективність та невпорядкованість судової системи має велике значення. Країнам варто розширити державні програми кредитування, адже як показує досвід, в багатьох випадках державні інституції діють набагато краще від приватних. Так, наприклад, найбідніші верстви населення стикаються з проблемами важкості отримання кредитів, але в той же час вони мають безпосередній вплив на рівень зайнятості та скорочення бідності, тому держава має впроваджувати спеціальні програми для надання такого кредитування. Звичайно, існує вірогідність маніпулювання ресурсами державних банків в політичних цілях, проте банки, що мають прозору структуру, уникають цього. За теорією Кейнса, держава бере на себе виконання тих завдань, які за тих чи інших причин не може реалізувати приватний сектор, таким чином забезпечуючи стабільний розвиток. Така теорія може стати виходом з ситуації і на фінансових ринках.

Звісно, в економіці нічого не буває абсолютно визначеним. Якщо б політичні дії обмежувалися лише тими діями, що приносять заздалегідь відомі результати, жодного рішення прийнято б не було. Результат економічної політики завжди невизначений, а головною складовою наукової розробки та мистецтва проведення відповідної політики є оцінка та зваження ризиків. Крім того, жоден економічний інститут не повинен користуватися єдиним інструментом та відповідати лише за виконання одного завдання. Подібне положення може вважатися оптимальним лише в дуже спрощених моделях розвитку, де політика майже не грає ролі. В складних економічних системах з високим рівнем взаємозалежності часто присутня необхідність зваження переваг та недоліків, синергії, що потребує різноманітності інструментів для вирішення багатьох завдань. Для цього також необхідна висока ступінь координації між різними інституціями [4].

На додаток до проблем глобалізації перед більшістю держав стоять проблеми реструктуризації економіки. Високі відсоткові ставки та недостатність фінансування реального сектору економіки-проблеми, що стоять перед більшістю країн, що розвиваються, заважають коректуванню економіки, збільшують складності економічної реструктуризації. З іншого боку, варто зазначити, що більша доступність ресурсів за низькими відсотковими ставками дає нефункціональним фінансовим ринкам більше можливості для неправильного розміщення ресурсів. Особливу увагу регулюючим інституціям

слід звернути на фінансові ринки США та Європи, тобто тих країн, що мають системне значення для глобальної економіки.

Велика кількість науковців також відзначають вагому роль країн, що розвиваються в міжнародній економіці. За умов її зростання, створюється неправильне співвідношення між їх роллю як отримувачів допомоги фінансових інституцій, зокрема МВФ, який сьогодні майже не надає фінансування розвиненим країнам, та їх правом голосу в цих організаціях. Безсумнівно, потрібен перегляд принципів прийняття рішень в таких інституціях та надання країнам, що розвиваються та найменш розвиненим більших повноважень.

Висновки

Важливо відзначити, що ті уроки, які ми винесемо з глобальної фінансової кризи повинні бути глибокими і не обмежуватися допомогою найбільш вразливим верствам населення та заходами відновлення економіки. Потрібно забезпечити стратегію подальшого розвитку. Усвідомлення важливості освіти та знань в економіці майбутнього змусило Барака Обаму виділити кошти на будівництво шкіл, бібліотек та лабораторій. Однією з цілей, проголошених ним, було створення таких навчальних закладів, які б дозволили американцям конкурувати з будь-яким робітником в світі. Адже, як ніколи раніше, наука сьогодні потрібна для безпеки, економічного розвитку, здоров'я, збереження навколишнього середовища та підвищення рівня життя [5]. Подібні пріоритети підтримки науки спостерігаються у програмах більшості розвинених країн, наприклад Китаю. Правильна оцінка наслідків глобальної кризи та вірний вибір пріоритетів національної економіки стає однією з найважливіших умов національної стратегії розвитку будь-якої країни та сприяє найбільш повному використанню переваг глобалізації.

Список використаної літератури

1. Богомолов О. Взаимовлияние глобального кризиса и общественно-политической мысли /Мировая экономика и международные отношения, – 2011, №1, с.86–90.
2. Тоффлер Э. Третья волна. –М.: АСТ, – 2004. – С.33–34
3. Малган Дж. Искусство государственной стратегии: мобилизация власти и знания во имя всеобщего блага / пер. с англ. Ю.Каптуревского под научн. ред. Я. Охонько. – М.: изд. Института Гайдара, – 2011. – 472 с.
4. Доклад Стиглица. О реформе международной валютно-финансовой системы: уроки глобального кризиса. Доклад Комиссии финансовых экспертов ООН. – М.: Междунар. Отношения. – 2012. – 328 с.
5. Мокир Дж. Дары Афины. Исторические истоки экономики знаний. – М.: Изд. Института Гайдара, – 2012. – 408 с.

Стаття надійшла до редакції 15.03.2013

Глобальный экономический кризис. Уроки для государственного регулирования.

Пальчук Е.И.

Киевский национальный университет технологий и дизайна

Работа посвящена глобальному экономическому кризису, причинам его возникновения, последствиям и возможностям избежания дальнейших кризисных явлений в будущем. Автором анализируется роль отдельных стран в возникновении кризиса, проблемы выхода из кризиса

развивающихся стран и стран с переходной экономикой. Исследовано принципы государственного регулирования, выявлено недостатки и предложено рекомендации относительно улучшения роли государства в современном обществе.

Ключевые слова: глобализация, глобальный экономический кризис, государственное регулирование, кризисные явления, финансовые рынки, стратегия государства.

Global economic crisis. The lessons for governmental regulations

Palchuk O.

Kyiv National University of Technologies and Design

The article is devoted to the analysis of global economic crisis, the causes of its appearance, its consequences and possibilities to avoid the same crisis occurrence in the future. The role of different countries in the crisis appearance is analysed. The problems of recovery for the developing countries and the countries with transition economy are shown. The principles of state regulation and disadvantages are explored, the recommendations to improve the role of state in modern society are proposed.

Key words: globalization, global economic crisis, state regulation, crises occurrence, financial markets, the governmental strategy.